

Bilingwizm – obciążenie czy bogactwo?

Czyli jak pomóc, a nie zaszkodzić
dziecku

wychowując je w warunkach
wielokulturowości i wielojęzyczności

Migracje poakcesyjne

- Koniec 2011 roku –
- „poza granicami Polski przebywało czasowo [?] ok. 2 060 tys.” polskich obywateli (ok. 60 tys. więcej niż w 2010 r.)
- W Europie – ponad 1 750 tys. osób
- z czego w UE – ok. 1 670 tys.
- Wielka Brytania – 625 000
- Niemcy – 470 000
- Irlandia – 120 000
- Holandia – 95 000.

- GUS

Poakcesyjna migracja do Skandynawii (liczba Polaków w danym kraju)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
• Dania	.	.	.	17	19	20	19	21
• Norw.	.	.	.	36	38	45	50	56
• Szwec.	11	17	25	27	29	31	33	36

Polacy w Szwecji

Liczba Polaków w Szwecji 2009 r. ok. **100 tys.**
(obejmuje czasowo określone kontrakty)

W okresie poakcesyjnym osiedliło się w Szwecji łącznie **32 478** osób.

Kolejne lata po akcesji:

2004	2005	2006	2007	2008	2009
2 552	3 515	6 442	7 617	7 091	5 261

Dzieci uczęszczające na lekcje
języka polskiego jako ojczystego.

2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10
4 167	4 328	4 417	4 863	5 293	5 733

Przyrost w okresie poakcesyjnym o ponad **30%**

Ok. **45%** dzieci polskiego pochodzenia nie uczęszcza
na zajęcia języka polskiego.

Szwecja: procent dzieci kończących gimnazjum

- O kilka procent więcej dziewcząt niż chłopców kończy gimnazjum
- 10-12% mniej dzieci imigrantów kończy gimnazjum niż dzieci szwedzkie (dziewczęta wypadają nieco lepiej)
- Zależność od wieku, w jakim dziecko przybyło do Szwecji: po 12-tym roku życia liczbą kończących gimnazjum radykalnie spada (do ok. 10% u 16-letnich imigrantów)
- **Jak na tym tle wypadają polskie dzieci?**

Wyzwania imigracji

- Konieczność przystosowania do otaczającej rzeczywistości społecznej, kulturowej, systemu wartości.
- **Integracja** (akulturacja), ale **nie asymilacja** (rekulturacja).
- Potrzeba zachowania kształtowanej w środowisku rodzinnym **identyczności kulturowej**, własnego systemu wartości, języka.
- **Rola rodziców.**
- *Jak pomóc dziecku wrosnąć w środowisko, kulturę kraju osiedlenia i jednocześnie zachować więź z krajem, kulturą, językiem rodziców?*

Cofanie się języka

Przykłady

- *My son moved to United States from Poland when he was 3:8. At the time of his arrival he was monoligual Polish. I watched in astonishment at the speed with wich he acquired English and lost Polish. In two years he spoke English fluently and completly lost his ability to speak Polish.*

– (Th. R. Patterson: 1990)

Mieszanie języków

(błędy gramatyczne)

- *Ja mieszkam w serwonym domem. Mój brat ma dzisiaj ból głowy* [min bror har huvudverk]. *Ja idę do religii* [jag går till kyrkan]. *W domu mam ja* [hemma har jag] *dwadzieścia siedem książki, kumiks książki. To lepsza* [najlepsza] *książka jest „Robotet Rupert”*. *I to jest, że tam jest jeden profesor, co robił robot. I nic nie można zabić jego robota. [...]* *A potem był robot framför vatten* [nad wodą] *i jeździli ‘jechali’ Nike i Spiro bakom* [za] *robotem i knuffade han i vattnet* [i wtręcili go do wody].
- [jedenastoletni chłopiec; małżeństwo polsko-szwedzkie]

Problemy z gramatyką

(morfologia, składnia)

- Oni mają *dwie pomidori i dwie szklanki*; [Widzę] *jednego chłopaka, jednego dziewczynka*; chłopak ma *niebieska ... niebieskie sweter*; dziewczynka ma *czzerwony ... czerwonego ... sukienkie*; dziewczynka ma *fioletowego ... sukienkie*, a chłopczyk ma *czerwonego sweter*; chłopczyk ma *czerowny...go swetra i niebieskie spodnie*, a dziewczynka *niebieskiego sukienkie*
 - [Dziewięcioletnie dziecko, polska rodzina]
- *X – błędny rodzaju gram., x – inne błędy gramatyczne; x – poprawny r. gr.;*

Język - podstawa tożsamości indywidualnej i grupowej (etnicznej)

- Symboliczne znaczenie języka
- Kulturotwórcza rola języka
- Integralność grupy mniejszościowej
- Lojalność językowa ← pozytywna ocena własnej grupy

Mity związane z bilingwizmem dzieci

- Przyswajanie przez dziecko jednocześnie dwu języków opóźnia proces akwizycji języka.

Czy warto męczyć dziecko dwoma językami?

- 1. Dziecko się nie męczy: proces przyswajania jednocześnie dwu języków nie różni się ani swoimi mechanizmami ani tempem od procesu nabywania jednego języka
- 2. Dwujęzyczność sprzyja rozwojowi intelektualnemu dziecka
- 3. Dwujęzyczność czyni człowieka otwartym na inne kultury, na innych, otwiera inne światy
- 4. Język ojczysty rodziców umacnia **więź emocjonalną** między rodzicami i dzieckiem, związku z szerszą rodziną.

Tempo i kształt procesu przyswajania języka przez jedno- i dwujęzyczne dzieci nie różni się.

- *23-miesięczna Nadia, do której mama Polka mówi wyłącznie po **polsku**, tata wyłącznie po **grecku**, i która właściwie codziennie ma kontakt z dziećmi anglojęzycznymi (często również z dziećmi Włochów czy Francuzów), od kilku miesięcy buduje piękne (i poprawne!) długie zdania po polsku. Tak samo ma się rzecz z jej greckim. **Rozróżnia wyraźnie oba języki** - zadaje najpierw pytanie mamie po polsku, a potem odwraca się do taty i o to samo pyta po grecku.*
- **Strategia OPOL (one parent one language)**

Czy trójjęzyczność jest szkodliwa?

- Chłopczyk 5-letni: polsko-niemieckie małżeństwo zamieszkałe w Brukseli, rodzice rozmawiają ze sobą (głównie) po francusku. Z matką – Polką dziecko rozmawia swobodnie po polsku i francusku; ojciec do dziecka mówi po niemiecku, synek odpowiada po francusku.
 - Cenoz, J., & Genesee, F., (1998). *Beyond Bilingualism: Multilingualism and Multilingual Education*. Clevedon, England: Multilingual Matters.

Mity bilingwizmu dzieci

- Nie mając wystarczającego kontaktu ani z językiem dziedziczonym ani z językiem dominującym, dziecko nie opanuje w pełni żadnego języka.

*Dwujęzyczność **sprzyja** opanowaniu nowych języków*

- Opanowanie przez dziecko języka rodziców (języka dziedziczonego) ułatwia, jest podstawą opanowania języka dominującego.
- Nowa wiedza jest zawsze budowana na już przyswojonej wiedzy. Dotyczy to także języka.
- Podobnie jak socjalizacja pierwotna (w rodzinie) jest podstawą, na jakiej dziecku buduje socjalizację wtórną (przystosowanie do życia w społeczeństwie)

Przykłady

- Polsko-rosyjskie małżeństwo w Szwecji: matka – Rosjanka, ojciec – Polak, oboje lepiej lub gorzej znają oba języki i szwedzki. Każde z rodziców mówi do dziecka w ojczystym języku, również ze sobą przy dziecku rozmawiają zawsze w swoich ojczystych językach. W wieku 3,5 lat dziecko idzie do przedszkola. Dziś, w wieku 21 lat, zna 3 języki biegle, 3 dalsze biernie (mówi w nich słabo lub bardzo słabo, rozumie język mówiony, czyta).
- Dziecko wychowywane w polskiej rodzinie w Niemczech dziś w wieku 23 lat włada 4-ma językami, uczy się piątego

Przykład

- W domu mówimy tylko po polsku.
- Kupiliśmy w Polsce podręczniki do nauki języka, bajki. Przerabiamy je w miarę wolnego czasu w ramach „szkoły mamy i taty”.
- Mama czyta im codziennie polskie bajki na dobranoc.
- Dzieci przyzwyczały się do pisania codziennie pamiętnika po polsku (inaczej nie ma kieszonkowego, a za każdy błąd odejmujemy 25 öre).
- Dzieci oglądają polską telewizję – program po polsku dla dzieci w Cyfrze plus.

Mity bilingwizmu dzieci

- Dwujęzyczność wpływa negatywnie na rozwój intelektualny dziecka
- *„Contrary to previous findings this study found that bilinguuals performed **signifucantly better than monolinguals** on both verbal and nonverbal inteligens tests.”*
 - [Wallace E. Lambert in colleboration with Elizabeth Peal: *Te Relation of Bilingualism to Intelligence*. – Stanford Univ. Press 1972]

Dwujęzyczność sprzyja rozwojowi intelektualnemu dziecka

- Abstrakcyjne myślenie (pojęcie a jego etykieta)
- Kompetencja metajęzykowa → zdolności lingwistyczne
- Wpływ na rozwój intelektualny dziecka:
- rozwój zdolności twórczych
- - zdolność koncentracji i selekcji informacji w danej chwili nieistotnych
- - elastyczność myślenia, pomysłowość, oryginalność. Otwartość na świat, na „innego” → akceptacji własnej „inności”.

Przykłady

- Dziewczyna 23 lat urodzona w rodzinie szwedzko-polskiej (matka – Polka) : zna biegle szwedzki, angielski, polski; ukończone studia prawnicze, po studiach - renomowana kancelaria prawnicza.
- Dziewczyna 21 lat, z rodziny rosyjsko-polskiej: studentka medycyny, wyróżniony projekt badawczy, po 4-ym semestrze „ammanuens”.

Czynniki wpływające na zachowanie języka i kultury mniejszości

- **Wysiłek rodziców**
- Świadomość wartości i odrębności własnej kultury
- Ocena i samoocena kultury i języka społeczności mniejszościowej
- Kontakt z krajem ojczystym i jego kulturą

- Społeczny status nosicieli języka mniejszości
- Poziom wykształcenia rodziców

- Odległość kulturowa między mniejszością i dominującą większością (religia)
- Rozproszenie / koncentracja środowiska mniejszości
- Instytucjonalne wsparcie ze strony kraju pochodzenia
- Instytucjonalne wsparcie ze strony państwa - gospodarza

Wysiętek rodziców

- **Mówić** do dziecka / **rozmawiać** z dzieckiem i przy dziecku jak najwięcej, na wszelkie tematy
- Opowiadać i czytać bajki
- Kołysanki, wiersze (np. przy karmieniu)
- Uczyć opowiadać (o przedszkolu, szkole, kolegach, wrażeniach z wakacji, świętach)
- Skłaniać do czytania po polsku
- Program dla dzieci Polsatu

Błędne strategie mniejszości etnicznych

Strategia „**oblężonej twierdzy**” –
zamykanie się w getcie
kulturowym i językowym

Strategia „**ucieczki do przodu**” –
asymilacja „na siłę”

Strategia „obłężonej twierdzy”

- Zamykanie się we własnym getcie kulturowym i językowym pociąga za sobą izolację i samoizolację grupy w społeczeństwie.
- Kalekie przyswojenie dziedzictwa kulturowego (niepełna socjalizacja pierwotna).
- Kalekie przyswojenie kultury, systemu wartości i norm społecznych dominującego społeczeństwa (utrudniona socjalizacja wtórna).
- Frustracja → utrata „gruntu pod nogami”, zagubienie
- Nieprzystowanie społeczne → agresja

Strategia „ucieczki do przodu”

- Odrzucenie języka ojczystego i dziedziczonego systemu wartości, tradycji kulturowych, norm społecznych
- Kaleka socjalizacja pierwotna → kaleka socjalizacja wtórna
- Rozchwiany system wartości i norm społecznych.
- Osłabiona więź emocjonalna z rodzicami)
Rezultatem bywa nieprzyswojenie żadnego z języków, zaburzenia rozwoju intelektualnego.
- Możliwa anomia

Polityka państwa szwedzkiego

Wielokulturowość

- *Zadaniem nauczania języka ojczystego jest stworzenie uczniom możliwości rozwijania swej kulturowej tożsamości oraz stworzenie im warunków, by stały się wielojęzyczne. Dzięki nauczaniu języka ojczystego uczniowie uzyskują możliwość rozwijanie na własnych warunkach wielokulturowej tożsamości. Ważne, aby o swojej tożsamości dzieci świadomie decydowały same.*
 - (Plan nauczania języka ojczystego)

Nauka języka ojczystego

- Poznawanie kultury kraju pochodzenia
 - sprzyja budowaniu więzi międzypokoleniowej
 - stwarza możliwość pogłębionej refleksji nad własną sytuacją życiową, własną tożsamością
 - pozwala na rozwijanie wielokulturowej kompetencji.
 - Sprzyja postępom w nauce
 - (Plan nauczania języka ojczystego)

Komponenty programu nauczania

- czytanie
- pisanie
- struktura gramatyczna (porównawczo)
- język mówiony, wymowa
- literatura piękna i teksty nieliterackie
- słownictwo i system pojęciowy
- tradycje i normy społeczne
- kultura wysoka

Postawa społeczeństwa wobec nauczania języka ojczystego

	tak	nie
• Zaniechać nauki języków ojczystych	25%	59%
• Szwecja dla Szwedów	28%	65%
• Utrudnia integrację	40%	45%
• Przyczynia się do segregacji	42%	46%
• Pomaga budować wiarę w siebie	54%	39%
• Ważniejsze aby opanowały szwedzki	61%	19%
• j. ojczysty sprzyja opanowaniu szwedz.	51%	30%

- (M. Wingstedt, Stockholm Univ. 1998)

Mowa polskich dzieci w Szwecji

- W latach 1989-1992 zostały w Szwecji przeprowadzone badania sytuacji socjolingwistycznej i mowy polskich dzieci w Szwecji.
- Próba objęła 133 dzieci i młodzieży w wieku 5-15 lat urodzonych w małżeństwach polskich (w Polsce i w Szwecji) oraz w małżeństwach mieszanych.

Deklarowany język porozumiewania się

- Rozmówca
 - **Matka**
 - Ojciec
 - **Rodzeństwo**
 - Niemal co trzecie dziecko z polskiej rodziny rozmawia z ojcem w **obu** językach.
 - **63%** dzieci deklaruje, że **rodzice** rozmawiają z sobą **po polsku**.
	pol	p/s	szw	in
Matka	50	40	10,0	0
Ojciec	34	25	34,5	6,5
Rodzeństwo	19	38	42,0	1,0

Język ojczysty rodziców a język porozumiewania się z dziećmi

- Rodziny **polskie**:
- Dzieci urodzone **w Polsce** – polski (80%), oba (20%)
- Dzieci urodzone **w Szwecji** – oba (60%), polski (40%).
Dzieci w rodzinach **mieszanych**:
 - z **matką** – oba języki lub polski
 - z ojcem – szwedzki (śladowo: oba, polski)
- W rozmowach z **rodzeństwem** we wszystkich typach rodzin dominuje **szwedzki** (jako jedyny język porozumiewania się, lub obok polskiego)

Preferowany język a typ rodziny i miejsce miejsca urodzenia dziecka

- Dzieci **polskich** rodzin
- - urodzone w **Polsce**: dla **ok. 50%** dzieci łatwiejszy jest język **szwedzki**, tylko **14%** uważa **polski** za łatwiejszy.
- - urodzone w **Szwecji**: łatwiejszy **szwedzki** dla **65%**, ale co trzecie dziecko traktuje oba języki jako równie łatwe / trudne.
- Dzieci małżeństw **mieszanych**:
- zaledwie kilkoro dzieci uważa polski za łatwiejszy.

Preferowany język

- Typowy jest bilingwizm niezbalansowany, z językiem szwedzkim jako dominującym.
- Dla przytłaczającej większości (65,5%) łatwiejszy jest szwedzki; w tym dotyczy to połowy urodzonych w Polsce.
- Jedynie co dwunaste dziecko twierdzi, że łatwiej mu/ jej mówić po polsku.
- Co czwarty badany nie dostrzega różnicy w stopniu trudności w posługiwaniu się obu językami.
- Tylko w tej ostatniej grupie mogłoby chodzić o zbalansowany bilingwizm.

Preferowany język

- Rozmowa z rodzicami w miejscach publicznych:
- Co czwarte dziecko rozmawia w miejscach publicznych z rodzicami tylko po szwedzku (także część dzieci w polskich rodzinach)
- Dla co piątego dziecka używanie publicznie języka polskiego jest **wstydlive**, niewłaściwe.
- Ale ok. połowa dzieci rozmawia w tej sytuacji z rodzicami tylko po polsku.
- W przytłaczającej większości są to ostanie dzieci, które bywają często w Polsce, często goszczą rodzinę z Polski.

Tożsamość etniczna (narodowa)

- Język jako podstawowe medium budowania tożsamości (nie tylko etnicznej), przynależności grupowej
- Zmienność tożsamości w czasie i przestrzeni społecznej
- Płynność tożsamości budowanej poprzez porozumienie językowe, różnorakie kontakty międzyludzkie
- Stała sytuacja wyboru
- Czasem wewnętrzna sprzeczność, krzyżujące się tożsamości
- Tożsamość podwójna, hybrydalna, nieokreślona
- Kryzys tożsamości

Poczucie narodowe badanych dzieci w Szwecji

- **Polskie** poczucie narodowe deklaruje **20.5%** w wieku szkolnym).
- **46%** dzieci w wieku szkolnym uważa się za **Szwedów**.
- **Nieokreślone** (większość) lub **podwójne** poczucie narodowe deklaruje **30%** ogółu badanych.

Poczucie narodowe dzieci polskich rodzin (zależność od struktury rodziny i miejsca urodzenia)

- Dzieci urodzone w Polsce
- 42% czuje się Polakami,
- pozostałe nie potrafią określić swej narodowości.
- Dzieci urodzone w Szwecji
- - 16% uważa się za Polaka / Polkę,
- - 38% uważa się za Szweda,
- - pięćdziesiąt dzieci ma podwójne poczucie narodowe,
- - 30% (9 badanych na 37) nie potrafi określić swej narodowości

Poczucie narodowe dziecka a język porozumiewania się z rodzeństwem

- Silna zależność poczucia narodowego od języka porozumiewania się z rodzeństwem
- Niemal połowa rozmawiających z rodzeństwem po polsku czuje się Polakami a tylko co siódme uważa się za Szweda/Szwedkę.
- Aż 71% rozmawiających po szwedzku uważa się za Szwedów., co piąte deklaruje nieokreśloną lub podwójną tożsamość narodową
- Przy **bilingwalnym** typie komunikacji między rodzeństwem :
- o połowę zmniejsza się liczba **Polaków**, dwukrotnie rośnie liczba **Szwedów**
- Syndrom młodszego dziecka

Wiek a poczucie narodowe

- Z wiekiem **maleje** procent dzieci o niejasnym poczuciu narodowym; w najstarszej grupie **znika** kategoria dwu narodowości.
- **Rośnie** procent badanych identyfikujących się jako **Polacy: 16% < 19% < 31%**; jednocześnie **spada** procent dzieci o **szwedzkim** poczuciu narodowym (**54% > 42% > 38%**).
- Uwaga: W grupie najstarszej urodzeni w Szwecji oraz dzieci, które przybyły do Szwecji w wieku 5-7 lat (w Szwecji od so najmniej 8 lat) stanowią **85%** dzieci polskich rodziców

Budowanie tożsamości narodowej

Próba interpretacji

- Wiek dokonywania świadomych wyborów, kształtowania się tożsamości (także etnicznej)
- Uświadomienie sobie własnej kulturowej odrębności, niepełnej przynależności do społeczeństwa szwedzkiego
- Akceptacja własnej „inności”

*Czy powinniśmy (my:
rodzice, nauczyciele) uczyć
dzieci kochać Polskę, czy
rozumieć Polskę?*

- Nordin, M. (2005):
- Ethnic Segregation and Educational Attainment in Sweden
- http://www.nek.lu.se/publications/workpap/papers/WP11_14.pdf
- Szulkin, R. & Jonson, J. (2006):
- Ethnic Segregation and educational outcomes in Swedish comprehensive schools: a multilevel analysis;
<http://www.etla.fi/edwin/publ/papers/paper10.pdf>

- Language classes for parents
- examples of useful actions.

– Dyrektywa UE 2011